

**REFİK HALİT KARAY'IN ÜÇ NESİL ÜÇ HAYAT ADLI
ESERİNDEN TÜRK SÖZLÜKÇÜLÜĞÜNE KATKILAR**

***REFİK HALİT KARAY'S CONTRIBUTIONS TO THE TURKISH
LEXICOGRAPHY FROM HIS LITERARY WORK, NAMED THREE
GENERATIONS, THREE LIVES.***

***ВКЛАД В ЛЕКСИКОГРАФИЮ ПРОИЗВЕДЕНИЯ РЕФИКА
ХАЛИТА КАРАЯ
«ТРИ ПОКОЛЕНИЯ – ТРИ ЖИЗНИ»***

Yrd. Doç. Dr. Hakan ÖZDEMİR*

ÖZET

Bu çalışmada Refik Halit Karay'ın *Üç Nesil Üç Hayat* adlı eserinde geçen bazı kelimeler incelendi.

Anahtar Kelime: Refik Halit Karay, Üç Nesil Üç Hayat

ABSTRACT

In this study some words which are mentioned in Refik Halit Karay's work called *Üç Nesil Üç Hayat* have been studied.

Key Words: Refik Halit Karay, Üç Nesil Üç Hayat

РЕЗЮМЕ

В данном исследовании сделан анализ некоторых слов из произведения Рефика Халита Карая «Три поколения – три жизни».

Ключевые слова: Рефик Халит Карай, «Три поколения – три жизни»,

* Giresun Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü / Giresun - TÜRKİYE

Türk dilinde yüzyıllarca kullanılagelen sözlerin bir bölümü varlıklarını günümüze kadar korurken kimisi de kullanımdan çıkmış ve eski eserlerin sayfaları arasında kalmıştır (Üçok 1947: 53-59). Unutulan, kullanımdan düşen bu tür sözler, bir dönemin iletişim dilinde canlıyken daha sonraki dönemlerde bu canlılığını kaybetmiştir (Aksan 2005: 48). Cumhuriyet Dönemi'nde de yaşanan bu hızlı değişim Türk dili tarihi açısından olduğu gibi Türk edebiyatı ve Türk sosyal hayatı bakımından da incelenmeye, araştırılmaya değer konularla doludur.

Bütün bu gelişmelere, duyulan ihtiyaçlara koşut olarak insanın söz varlığında büyük değişiklikler olmuştur. Pek çok sözcük belirttiğimiz gelişmelere bağlı olarak tarihin karanlığında kalırken bir yandan da olumlu gelişmelere kapı açmış, Türkçe üretken bir dil olmaya başlamıştır.

Sözcüklerin kullanım süreçlerini tamamlamasına neden olan etkenler insanın çevresinde gelişen sosyal ve ekonomik koşullar ve ihtiyaçlar olarak özetlenebilir. Bu sosyal ve ekonomik gelişmeler gerektiğinde moda, ticaret, sağlık, askerlik ve endüstri gibi başlıklar altında toplanabilir.

Sosyal hayatın çeşitli alanlarında oluşan bu değişim doğrudan söz varlığını da etkiler. Dilin dış yapısındaki (Ergin, 1977: 15) bu etkileşim ve değişim iletişim ortamına, yazarların eserlerine yansır ve bu yolla da topluma mal olur. Bu gelişme süreci içinde olayların düşünce cephesini üstlenen, önerilerde ve yönlendirmelerde bulunan kişilerden biri Refik Halit Karay'dır. Refik Halit Karay kaleme aldığı *Üç Nesil Üç Hayat* adlı eserinde değişen söz varlığını işlediği konular arasına ustalıkla yerleştirmiştir. Çağdaşlaşma, modernleşme, dünyadaki sosyal ve ekonomik gelişmelere bağlı olarak dildeki değişmelerin örneklerini taşıması bakımından yazarın bu eseri ilgi çekicidir. Türk toplumunun yakın tarihimizde yaşam tarzındaki gelişmelerin dili ne ölçüde etkilediği, bu ünlü yazarımızın eserinde bulmaktayız.

Yazar, *Üç Nesil Üç Hayat* adlı eserinde Abdülaziz, Abdülhamit, ve Cumhuriyet diye adlandırdığı üç dönemi ve bu dönemlerin yaşam biçimlerindeki değişiklikleri ele almıştır. Karay; geleneklerin, giyim kuşam malzemelerinin, sosyal yaşamın, devlet dairelerindeki çalışma ortamının ve kullanılan eşyaların iyi bir izleyicisi olduğunu göstermiş, olağanüstü gözlemlerde bulunmuş, bunlardaki değişimi gözler önüne sermiştir.

Bu değişim sürecinde yazarın kullandığı sözcükleri birkaç ölçüt içinde on üç grup altında topladık.

1. Eserinde en çok değişime uğrayan veya unutulup kullanımdan düşen sözcükler giyim ve kuşama ilgilidir. Bu değişiklikler, aşağıda da belirttiğimiz gibi, eşyanın modasının geçmesi: *çedik*; bir sözcüğün anlamının genişlemesi (Üçok 1947: 74-75) yoluyla diğer bir ad için kullanılması: *futa-havlu canfes-astar, glase-deri*; adın ses değişikliğine uğraması (Üçok 1947: 59-63): *fiyango-fiyonk, jerse-jarse* şeklinde gruplandırılabilir.

futa: Sözcük dilimize Farsçadan girmiştir. “İpekli peştamal.” anlamında *Türkçe Sözlük*’te geçmektedir. *Havlü* veya *banyo havlusı* gibi sözcükler *futa* gibi eşyalar için genel bir ad durumuna girmiştir. Örnek cümlesi şöyledir: *salına salına giden yarı çıplak, ipek futalı, saçları topuklarında tazeyi de görüyoruz*(s. 48)

canfes: Sözcük dilimize Farsçadan girmiştir. “Üzerinde desen bulunmayan, ince dokunmuş, parlak, tok, ipekli kumaş.” anlamında *Türkçe Sözlük*’te geçmektedir. *Astar* sözcüğü her türlü giysinin iç tarafındaki kumaş için kullanılır olmuştur. Bu sebeple Farsça *canfes* sözcüğü kullanım alanından düşmüştür. Örnek cümlesi şöyledir: *İç tarafı da, astar yerine, asıl renge zıt, mesela pembeye mavi, laciverde sarı, ördek başına burun kanı canfesle “duble” edilirdi.* (s. 75)

çedik: Sözcük, Türkçe olup “Mesh üzerine giyilen sarı pabuç” anlamında *Türkçe Sözlük*’te geçmektedir. Bu tip ayakkabıların modası geçtiği için sözcük de tarihe karışmıştır. Örnek cümlesi şöyledir: *ayaklarında sivri burunları havaya kalkmış sarı deriden çedik pabuç*..... (s. 19)

fiyango: Sözcük dilimize Rumcadan girmiştir. “Kurdele, şerit, kumaş vb.nin kelebek şeklinde bağlanmış biçimi.” anlamında *Türkçe Sözlük*’te *fiyonk* şekliyle yer almıştır. Sözcük bugün ses değişimine uğrayarak *fiyonk* biçimiyle yaşamaktadır. Örnek cümlesi şöyledir: *Kabuğunu yeni yarmış, yeni fırlamış mısır püskülü renginde, öyle taze cilâli, yumuşak, parlak saçlı beyaz ipek kurdeleden geniş bir fiyango ile süslenmiş, yedisini bitirmiş bir kız çocuğu ile anası.* (s. 23)

glase: Sözcük dilimize Fransızcadan girmiştir. “Yumuşak deri.” anlamında *Türkçe Sözlük*’te de geçmektedir. Sözcüğün *deri* sözcüğünün yaygınlığı karşısında kullanım alanı giderek daralmaktadır. Örnek cümlesi şöyledir: *Kısa siyah pelerinler altında, dirseklere kadar uzanan beyaz glâse eldivenleri* (s. 81)

gron: Sözcük Fransızca olup, *Türkçe Sözlük*’te geçmemektedir. Yazarın da belirttiği gibi *gron*, bir çeşit “çaprazlama iplerin desen olarak kullanıldığı ipek veya benzeri fabrika ürünü” kumaştır. Dokuma hazır giyim ve tekstil sahasındaki gelişme insanları kumaş çeşitlerinden uzaklaştırdığı için *gron* gibi sözcükler giderek kullanımdan düşmektedir. Örnek cümlesi şöyledir: *Feracelerin süslüsü “gron” denilen pırıl pırıl, renk renk, haşır huşur, sağlam bir cins halis ipek kumaştan yapılırdı.* (s. 74)

jerse: Sözcük dilimize Fransızcadan girmiştir. “Esnek dokunmuş ipekli veya yünlü bir kumaş” anlamında *Türkçe Sözlük*’te *jarse* imlasiyle geçmektedir. Diğer kumaş türleri gibi *jarse* de hazır giyim alanındaki gelişmeler nedeniyle kullanım alanından düşmüştür. Örnek cümlesi şöyledir: *Manto olmazsa jerse etek ve elbise üstüne bir değirmi pelerin*.... (s. 80)

klap: Sözcük dilimize Almancadan girmiştir. “Yakanın göğse doğru inen devrik bölümü” anlamında *Türkçe Sözlük*’te *klapa* imlasiyle geçmektedir. Hazır giyim alanında yaşanan hızlı gelişme ve bu tür aksesuarların modasının sürekli devam etmemesi, giysilerle ilgili terimlerin giderek günlük yaşamda kullanım

alanından çıkmasına sebep olmuştur. Bu sözcük de bunlardandır. Örnek cümlesi şöyledir: *Boynundan mor kadife üstüne sarı sırma klaptan işlemeli bir cüz kesesi sarkıyor....* (s. 19)

Malakof fistan: *Fistan* sözcüğü dilimize Yunancadan girmiştir. *Malakof* sözcüğünün ise yazarın verdiği bilgilere dayanarak bir Rus kalesinin ismi olduğunu ifade etmiştik. *Türkçe Sözlük*'te bu birleşik sözcük bulunmamaktadır. Bu söz, Malakof modasının etkisiyle eteği kabartılmış tek parça giysinin adıdır. Bu modayla ilgili diğer sözlerde ifade ettiğimiz gibi Malakof modasının geçmesiyle bu söz de kullanım alanı dışında kalmıştır. Örnek cümlesi şöyledir: *Frenklerin "Krenolin" adını verdikleri hezaren kafese bizde "Malakof" ve bu kafese geçmiş elbiselere de "Malakof fistan" derlerdi.* (s. 75)

manşon: Sözcük dilimize Fransızcadan girmiştir. "Elleri soğuktan korumak için kullanılan astarlanmış kürk, el kürkü." anlamında sözcük, *Türkçe Sözlük*'te geçmektedir. *Eldiven* sözü ele giyilen bütün giysileri karşılayan genel bir ad olarak *manşon* sözünü de unutturmuştur. Örnek cümlesi şöyledir: *Boyunda bua, elde manşon ...* (s. 80)

maşlah: Sözcük dilimize Arapçadan girmiştir. "Tek parçalı ve kol yerine yarıkları olan bir çeşit kadın üstlüğü" anlamında *Türkçe Sözlük*'te geçmektedir. Fakat bugün modası geçtiği için bu sözcük de kullanımdan düşmüştür. Örnek cümlesi şöyledir: *Şam maşlahlı, başörtülüdür* (s. 86)

peşli: Sözcük Farsça *peş* sözcüğüyle *-li* ekinden oluşmuştur. "Peş eklenerek genişletilmiş (giysi):" anlamında *Türkçe Sözlük*'te geçmektedir. Bu tür kıyafetlerin modası geçtiği için sözcük kullanım alanından düşmüştür. Örnek cümlesi şöyledir: *Sırtında dört peşli entari, belinde şal kuşak, başında namaz bezi.* (s. 7)

potur: Sözcük dilimize İngilizceden girmiştir. "Arka tarafında kırmaları çok, bacakları dar bir tür pantolon." anlamında *Türkçe Sözlük*'te geçmektedir. Bu pantolonun modası geçtiği için sözcük de kullanım alanından zamanla düşmüştür. Örnek cümlesi şöyledir: *basma hırkalı, başında ağbani sarık, poturlu bir ihtiyar adam bekler.* (s. 22)

prostela: Sözcük dilimize Yunancadan girmiştir. "Önlük." anlamında *Türkçe Sözlük*'te geçmiştir. Söylenişi kolay bir o kadar da anlaşılabilir olan *önlük* sözcüğü *prostela* sözcüğünü, kullanım alanı dışına itmiştir. Örnek cümlesi şöyledir: *Şimdi tek hizmetçili evlerde de önüne bir ufacak prostela takmış* (s. 58)

sako: Sözcük dilimize İtalyancadan girmiştir. "Paltoya benzer bir tür üstlük." anlamında *Türkçe Sözlük*'te *eskimiş* kaydıyla geçmektedir. Modası geçtiği için ve *kaban*, *palto* ve *mont* gibi kışlık giysiler bu tür eski giysilerin genel adı hâline geldiği için her geçen gün kullanımdan düşmektedir. Örnek cümlesi şöyledir: *Sakosunun yan cebinden çıkardığı broşu kızın göğsüne titrek ellerle, güç bela taktıktan sonra* (s. 41)

salâşpur: Bu bez, adını Hindistan'daki Salopur şehrinden alır. "Seyrek dokunmuş, astarlık ince bez." anlamında *Türkçe Sözlük*'te geçmektedir. Bugün için

astar sözcüğü bu sözcüğün yerini almıştır. Örnek cümlesi şöyledir: ... *yalnız belinden, fazla olarak murdar bir salaşpur sarkıyor.* (s. 29)

voton: Sözcük, *Türkçe Sözlük*'te geçmemektedir. Yazarın da belirttiği gibi *voton*, bir çeşit feraceye denilmektedir. Bu giysinin yani *feracenin* modası geçtiği için sözcük de kullanım alanından düşmüştür. Örnek cümlesi şöyledir: *Bir de "voton" dedikleri, arkası, terzi tabiriyle "pense" edilmiş, kolsuzu ve pelerinlisi.* (s. 74)

istil: *Türkçe Sözlük*'te bulunmayan sözcük yazarın anlattıklarına göre şöyle tarif edilebilir: Eskiden davetlerde servise çıkan kadının sırtına aldığı mor kadife üzerine sırma işlemeli bir örtü olup hacı yemeklerinde beyaz renklisi kullanılırdı. Bu örtü de zamanla bu âdetlerin azalmasıyla ortadan kalkmıştır. Örnek cümlesi şöyledir: *İstil de bu suretle unutulmuştur. Mor kadife üzerine sırma işlemeli "istil" adı verilen örtüyü sırtına atmış olan bir kadın(s. 44)*

krenolin: Sözcük Fransızcadan¹ dilimize geçmiştir. *Türkçe Sözlük*'te geçmemektedir. "Eski zamanlarda giyilen tel çemberli etek, krinolin; sert kumaştan yapılmış kabarık etekli kadın elbisesi." şeklinde tanımlanabilir. Yine bu kafeslere *paniye* veya *vertügaden* denildiği de olur. Etek kabartma modası bugün için geçmişte kalmıştır. Bu sebeple etek kabartma ile ilgili bu ve diğer sözcükler kullanım alanından düşmüştür. Örnek cümlesi şöyledir: *Frenklerin "Krenolin" adını verdikleri hezaren kafese bizde "Malakof" ve bu kafese geçmiş elbiselere de "Malakof fistan" derlerdi.* (s. 75)

krep: Sözcük dilimize Fransızcadan girmiştir. "Çok bükümlü iplikle dokunmuş bir çeşit ince kumaş." anlamında *Türkçe Sözlük*'te bulunmaktadır. Hazır giyim alanında yaşanan gelişme, ilgilenenleri dışında kalanlar için, çoğu kumaş çeşidinin unutulmasına sebep olmuştur. *Krep* de bu sözlerdendir. Örnek cümlesi şöyledir: *Derken o kumaşların yerine, önce çizgililer ve nihayet siyah Krep döşinler ve şöviyot'lar geçti.* (s. 79)

lüstrin: Sözcük dilimize Fransızcadan girmiştir. "Parlak kumaş kullanılarak yapılmış (ayakkabı):" anlamında *Türkçe Sözlük*'te geçmektedir. Ayakkabının modası geçtiği için sözcük kullanım alanından düşmüştür. Örnek cümlesi şöyledir: *O ne kalabalık ve ayrıca o ne nişanlar, sırmalar, kordonlar, apoletler, lüstrin fotinler nasıl da parlıyor (s. 144)*

nafe: Sözcük dilimize Farsçadan girmiştir. "Derisi kürk yapımında kullanılan hayvanların postlarının karnı altındaki deri kısmı." anlamındadır. Fakat *Türkçe Sözlük*'te geçmemektedir. *Kürk* veya *deri* sözleri deriden imal edilmiş bu tür giysiler için genel ad hâline gelmiştir. Bu sebeple sözcük de kullanım alanından

¹ French, from Italian crinolino, from crino horsehair + lino flax, linen, from Latin linum.

düşmüştür. Örnek cümlesi şöyledir: *başında keten takke, sırtında nafe kürk, burnunda altın gözlük* (s. 130)

plastron: Sözcük dilimize Fransızcadan girmiştir. “Erkek giyiminde, gömleğin göğüs tarafının üzerine takılan parça” anlamında *Türkçe Sözlük*’te geçmektedir. Bugün hazır giyim alanında yaşanan hızlı gelişme bu tür sözcükleri kullanım alanının dışına itmektedir ve giderek unutulmasına sebep olmaktadır. Örnek cümlesi şöyledir: *yine sert ve dik, kolalı yakalar, bir kısmında ip gibi uzun, diğer kısmında plastron denilen enli ve yayvan kravatlar*. (s. 116)

sadakor: Sözcük dilimize İtalyancadan girmiştir. “Düz dokunmuş, açık saman renginde bir tür ipek kumaş” anlamında *Türkçe Sözlük*’te de vardır. Hazır giyim alanında yaşanan gelişmeler, kumaş çeşitlerinin türlü adları için kullanım alanından düşmeyi de beraberinde getirmiştir. Örnek cümlesi şöyledir: *sadakor semsiyesini elinden eksik etmezdi*. (s. 88)

şanjan: Sözcük dilimize Fransızcadan girmiştir. “Yanardöner” anlamında *Türkçe Sözlük*’te geçer. Gerileyici benzeşmeyle sözcüğün *janjan* söylenişi ve kullanımı da vardır Bugün artık *yanardöner* sözcüğü bu sözcüğün yerini almıştır. Fransa ile olan ilişkilerin günden güne azalması, Fransızcadan dilimize geçen sözcüklerin yaşam süreleri gibi kullanım alanlarını da daraltmıştır. Örnek cümlesi şöyledir: *iki ince tülün yan yana getirilmesi hoş bir şanjan yapar*.....(s. 82)

şöviyot: Sözcük dilimize Fransızcadan girmiştir. *Türkçe Sözlük*’te geçmemektedir. Bir çeşit kumaştır. *Krep* ve diğer kumaşlar gibi hazır giyim alanındaki gelişmelerden olumsuz etkilenmiş ve ilgilenenleri dışındakiler için sözcük tanınmaz olmuştur. Örnek cümlesi şöyledir: *Derken o kumaşların yerine, önce çizgililer* *ve nihayet siyah Krep dö şinler ve şöviyot’lar geçti*. (s. 79)

tafta: Sözcük dilimize Farsçadan girmiştir. “Bir tür sert, ipekli kumaş.” anlamında *Türkçe Sözlük*’te geçmektedir. Diğer kumaş türleri gibi *tafta* da hazır giyim alanındaki gelişmeler nedeniyle kullanım alanından düşmüştür. Örnek cümlesi şöyledir: *Bu devirde çarşaf eteğinin içine “tafta”dan çeşit çeşit renklerde beş, altı kadar eteklik giymek adettir*. (s. 80)

tire: Sözcük, Türkçe olup “Dikişte kullanılan pamuk ipliği” anlamında *Türkçe Sözlük*’te geçmektedir. Fakat *ip* adı bu tür sözcükler için genel bir ad olmuştur. Bu sebeple sözcüğün kullanım alanı daralmıştır. Örnek cümlesi şöyledir: *Tire, sicim, kınnap, ip, organ, ve halat kelimeleri bağlayıcı nesnelerin sırasıyla kalınlığını ifade eder*. (s. 108)

2. Değişime uğrayan veya unutulup kullanımdan düşen bir başka grup sözcük yiyecek ve içeceklerle ilgilidir. Bu değişiklikler, aşağıda da ifade ettiğimiz gibi, adın ses değişikliğine uğraması (Üçok 1947: 59-63): *fundan-fondan, graviyar-gravyer*; yiyeceğin gıda teknolojisindeki değişimin gerisinde kalması, bir anlamda modasının (Üçok 1947: 57-58) geçmesi: *ararot*; geleneksel yiyeceklerin çeşitli sebeplerle günümüze ulaşamamış olması: *lohuk, şirden* şeklinde gruplandırılabilir.

ararot: Sözcük dilimize İngilizceden girmiştir. “Sıcak iklimlerde yetişen maranta adlı kamyandan ve başka bitkilerin kökünden çıkarılan, çocuk maması yapmaya yarayan un.” anlamında *Türkçe Sözlük*’te geçmektedir. Fakat bugün teknoloji sayesinde hazır mamalar bu tür çocuk yiyeceklerinin yerini almıştır. Böylece *ararot* gibi sözler kullanımdan hızlıca düşme sürecine girmiştir. Örnek cümlesi şöyledir: *Çocuk yiyecekleri: Badem ezmesi, peynir şekeri, ararot, leblebi, leblebi şekeri ve unu, halka, kuş lokumu,.... ve bunlar arasında “Abdülaziz” denilen, şimdi hiç rastlamadığımız katı, lezzetsiz bir nesne.* (s. 14)

batonsale: Sözcük dilimize Fransızcadan girmiştir. “Tuzlu hamurdan yapılan ince uzun çubuk.” anlamında *Türkçe Sözlük*’te geçmektedir. Bugün “yiyecek kraker” anlamında kullandığımız *çubuk* bu sözcük yerine kullanılmaktadır. Örnek cümlesi şöyledir: *Batonsale lazım!* (s. 111)

fundan: Sözcük dilimize Fransızcadan girmiştir. “İçinde likör, tatlı veya hoş kokulu maddeler bulunan, ağızda kolayca eriyen bir tür şekerleme” anlamında *Türkçe Sözlük*’te geçmektedir. Bugün bir ses değişikliği ile *fondan* şekliyle yaşamaktadır. Örnek cümlesi şöyledir: *Bu şekerler, aradan bir kaç gün geçince yumuşayıp fundan tadı alırlar ...*(s. 16)

gato: Sözcük dilimize Fransızcadan girmiştir. “Pasta, çörek” anlamında *Türkçe Sözlük*’te geçmektedir. Bugün artık bu sözcüğün karşılıkları olan *pasta* ve *çörek* sözcükleri kullanım alanındadır. Örnek cümlesi şöyledir: *Gato değil, krem ranverse değil, özentî bez çiçek değil tarhana, mantı, erişte yapan öğünsün!* (s. 137)

graviyar: Sözcük dilimize Fransızcadan girmiştir. *Türkçe Sözlük*’te “İsviçre’de yapılan bir çeşit sarı, yağlı peynir” anlamında *gravyer* imlasıyla geçmekte ve bu şekliyle yaşamaktadır. Örnek cümlesi şöyledir: *Kışın ise camları buğulanmış, graviyar peynir, kırmızı turp ve karides lezzetine karışmış ıslak palto ve yaş şemsiye ipeği kokan ılık birahanelerde rahatça yerleşip tatlı sohbetlere dalmak* (s. 157)

köftün: Sözcük, Türkçe olup “Sığırlara yedirilen susam veya keten küspesi.” anlamında *Türkçe Sözlük*’te geçmektedir. Bu anlama bakarak geçmişte çocuk yiyeceklerinden biri de olan sözcükte anlam daralması gerçekleşmiştir diyebiliriz. Bugün *Türkçe Sözlük*’teki anlamıyla yaşayan sözcük metindeki anlamıyla kullanım alanında değildir. Örnek cümlesi şöyledir: *Çocuk yiyecekleri: pekmezli su muhallebisi, cevizli sucuk, köftün, pestil, kuru yemişlerin envai ve bunlar arasında “Abdülaziz” denilen, şimdi hiç rastlamadığımız katı, lezzetsiz bir nesne.* (s. 14)

lohuk: Sakız tatlısı da denilen geleneksel tatlılardan olup, evde imal edilebilen limon kokulu bir çeşit macundur. Tarihte yok olup giden gelenekler gibi *lohuk* da geçmişte kalmıştır. *Türkçe Sözlük*’te yok. Örnek cümlesi şöyledir: *misafirlere zarflı fincanlarda kahve ve gümüş takımlarla sakızlı ve çilekli lohuk verir.* (s. 44)

nardenk: Sözcük dilimize Farsçadan girmiştir. “Nar, erik, kızılılık vb. yemişlerden yapılan pekmez.” anlamında *Türkçe Sözlük*’te geçmektedir. *Pekmez*

veya *nar pekmezi* sözcüğün yerini almıştır. Örnek cümlesi şöyledir: *Kış içkileri: Boza, pekmez, salep, tükenmez, nardenk ve hardaliye* (s. 136)

şirden: Sözcük dilimize Farsçadan girmiştir. “Geviş getiren hayvanlarda, çiğnenmiş besinin bir kez daha mide sularıyla sindirildiği, dört bölümlü midenin dördüncü bölümü” anlamında *Türkçe Sözlük*’te geçmektedir. Metindeki anlamıyla *şirden* Balkanlar’da bilinmekte olup mide kullanılarak yapılan eski bir yemek çeşididir. Bugün daha çok *bumbar* bu tür yemeklerin ortak adıdır. Örnek cümlesi şöyledir: *Hepsi ilik! Ya bumbar? Ya şirden?* (s. 137)

dakik: Sözcük dilimize Arapçadan girmiştir. *Türkçe Sözlük*’te bulunmayan sözcük “un” anlamına gelmektedir. Konuşma diliyle yazı dili arasındaki ayrımı göstermesi açısından önemli bir örnektir. Yazar satır arasında bu ayrıma dikkat çekmiştir. Sıradan bir alışveriş pusulası hazırlarken bile konuşulduğu gibi yazılmamaktadır. Örnek cümlesi şöyledir: *..... lâkin kâğıda “un” yazmak usulden değildi; “dakik” demek icabederdi.* (s. 130)

3. Değişime uğrayan veya unutulup kullanımdan düşen bir başka grup sözcük tüpla ilgilidir. Bu değişiklikler, aşağıda da ifade ettiğimiz gibi, eşyanın teknolojik gelişmelerin dışında veya gerisinde kalması: *güllaç, kaşe, lâpa*; modasının (Üçok 1947: 57-58) geçmesiyle birlikte başka adın o ad için kullanılması: *lenfatik-solgun* veya *baygın* şeklinde gruplandırılabilir.

güllaç: Sözcük dilimize Arapçadan girmiştir. “Kolayca yutulamayan, tadı hoş olmayan toz durumundaki bazı ilaçların içine konuldukları, nişastadan küçük kap.” anlamında *Türkçe Sözlük*’te geçmektedir. Bugün artık tıptaki ilerlemeler sayesinde *kapsül* sözcüğü kullanılmaktadır. Örnek cümlesi şöyledir: *Eczacılar kutuların üzerine* “kaşe” yerine “güllaç” yazarlardı. (s. 64)

kaşe: Sözcük dilimize Fransızcadan geçmiştir. “Toz ilaçların içine konulduğu, yutulmaya uygun, güllaçtan küçük kap.” anlamında *Türkçe Sözlük*’te geçmektedir. Yazarın da belirttiği gibi bu sözcük artık yerini önce *güllaç*’a sonra da tıptaki ilerlemelerle *kapsül*’e bırakmıştır. Örnek cümlesi şöyledir: *Eczacılar kutuların üzerine* “kaşe” yerine “güllaç” yazarlardı. (s. 64)

keyci: *Türkçe Sözlük*’te geçmeyen bu kelimenin tanımı yine yazar tarafından şu şekilde yapılmıştır: “‘Key’ kızgın bir demir parçasını vücudun bir yerine bastırmak suretiyle ağrı ve sızıyı kesmek için yapılan tedaviye denir.” Buradan ‘keyci’nin bu işle uğraşan kişi olduğunu söyleyebiliriz. *Dağlamak* işiyle uğraşan kişi anlamındaki bu sözcük de tıptaki ilerleme sebebiyle kullanımdan çıkmıştır. Örnek cümlesi şöyledir: *.... bir de “keyci”si, Trablusgarp bedevilerinden, dil bilmez bir Arap.....* (s. 65)

kurs: Sözcük dilimize Arapçadan girmiştir. “Teker biçiminde yassı nesne, kurs” anlamında *Türkçe Sözlük*’te geçmektedir. Bu sözcük yazarın da ifade ettiği gibi artık *hap* sözcüğü ile karşılanmaktadır. Örnek cümlesi şöyledir: *Eczacılar kutuların üzerine “hap” yerine “kurs”* yazarlardı. (s. 64)

lâpa: Sözcük dilimize Rumcadan girmiştir. “Keten tohumu vb. bitkilerin kaynatılmasıyla elde edilen, sıcak olarak tülbent içinde vücuda dıştan uygulanan ilaç.” anlamında *Türkçe Sözlük*’te geçmektedir. Bu tür tedaviler modern tıbbın dışında kaldığı için günden güne unutulmaktadır. Örnek cümlesi şöyledir: *Fakat kullandıkları âletler, eller, bezler, yakılar, lâpalar, tozlar ve merhemler bittabi ne etüvden geçmiş, ne antiseptik mahlüle batırılmıştır.* (s. 63)

lenfatik: Sözcük dilimize Fransızcadan girmiştir. “Lenfatizme - Vitamin azlığından veya lenf boğumlarının hacminin artmasından doğan, derinin aşırı beyazlığı, tenin çok yumuşak olması, ayaklarda şişme ve boyundaki bezlerde büyüme vb. belirtilerle kendini gösteren bir hastalık - tutulmuş olan (kimse).” anlamında *Türkçe Sözlük*’te geçmektedir. Tıpta kullanılan bu sözcük, günlük yaşamda *solgun, ölgün, baygın* gibi sözcüklerin asla önüne geçememiştir. Örnek cümlesi şöyledir: *En iyi çocuk tipi, bırakıldığı yerde en az kimildayan, en az ses çıkaran, hülyadan ve uykudan baş kaldıramayan lâpacı, yani kof şişman, lenfatik çocuktur.* (s. 13)

4. Değişime uğrayan veya unutulup kullanımdan düşen bir başka grup sözcük mekân adı olanlarla ilgilidir. Bu değişiklikler, aşağıda da ifade ettiğimiz gibi, mekânın teknolojik gelişmelerin dışında veya gerisinde kalması: *külhan, gusülhane* şeklinde gruplandırılabilir.

baru: Sözcük dilimize Farsçadan girmiştir. *Türkçe Sözlük*’te geçmemektedir. “Kale duvarı” anlamındadır. *Kalenin* günlük yaşamda önemini yitirmesiyle birlikte kaleyle ilgili sözler de kullanım alanından düşmüştür. *Kale duvarı* şeklindeki kullanım sözcüğün yerini tutmuştur. Örnek cümlesi şöyledir: *kadife elbisemle burç ve barularında dolaşamadığıma üzülür bu şekerden, şuruptan yapılmış şatonun sarışın sahibesiyle muaşakalar tasavvur ederdim.* (s. 131)

gusülhane: Bu birleşik söz Arapça *gusül* ve Farsça *hane* sözcüklerinden meydana gelmiştir. “Eski evlerde, içinde yıkanılabilir biçimde yapılmış küçük bölme.” anlamında *Türkçe Sözlük*’te *eskimiş* kaydıyla geçmektedir. Bugün *banyo* sözcüğü bu tür mekânlar için genel bir ad olmuştur. Örnek cümlesi şöyledir: *Bunun haricinde ancak şer’i lüzumlarla gusülhaneye baş vurulur.* (s. 49)

limonluk: Sözcük Yunanca *limon* sözcüğüne *-lık* ekinin getirilmesiyle oluşmuştur. “Sıcak iklim bitkilerinin korunduğu ve yetiştirildiği, bir bölümü veya bütünü camlı, kapalı yer, ser, sera” anlamında *Türkçe Sözlük*’te geçmektedir. Bugün artık İtalyanca *sera* sözcüğü kullanılmaktadır. Örnek cümlesi şöyledir: *o zaman “limonluk”, şimdi “ser” denilen* (s. 106)

külhan: Sözcük dilimize Farsçadan girmiştir. “Hamamları ısıtan, hamamın altında bulunan kapalı ve geniş ocak, cehennemlik.” anlamında *Türkçe Sözlük*’te bulunmaktadır. Gelişen teknoloji ile mekânları ısıtmak ve sıcak su sağlamak için kullanılan ısı sistemlerindeki değişim bu ocakların sonu olmuştur. Kaldı ki bu ocakların kullanıldığı hamamların sayısında da bugün ciddi bir düşüş yaşanmıştır. Bu şekilde günlük yaşamdan büyük ölçüde çekiliş, *külhanbeyi* gibi kalıplaşmış

birkaç sözde yaşayan bu sözcüğün de günden güne kullanım alanından çıkmasına sebep olmuştur. Örnek cümlesi şöyledir: *Bir derece aşağıdakilerinde haftada bir yanar; lâkin külhanı selamlık dairesinde bulunan ve ayvazlar tarafından idare edilen bu hamamların sıcağı günlerce devam eder.* (s. 46)

salamanjer: Sözcük dilimize Fransızcadan girmiştir. “Yemek odası” anlamında *Türkçe Sözlük*’te *salamanje* imlasiyle geçmektedir. *Yemek odası* sözü bugün *salamanjer* sözünü kullanım sıklığı açısından geçmiştir. Örnek cümlesi şöyledir: *Salamanjer-salon, odalara bir tiyatro sahnesi marifetliliğini veriyor.* (s. 57)

yük: Sözcük, Türkçe olup “Yüklük” anlamında *Türkçe Sözlük*’te *eskimiş* kaydıyla geçmektedir. Arapça *hurç* ve *dolap* sözcükleri gün geçtikçe bu sözcüğün yerini almıştır. Örnek cümlesi şöyledir: *Havada özerlik, karanfil, ıslak tülbent ve kesilmiş limon kokusu; şilteleri koymağa mahsus çift kapılı yüklük önünde – ki, buna kısaca yük denilir – leğen ibrik.* (s. 7)

5. Değişime uğrayan veya unutulup kullanımdan düşen bir başka grup sözcük ev hayatı etrafında geçenlerle ilgilidir. Bu değişiklikler, aşağıda da ifade ettiğimiz gibi, eşyanın teknolojik gelişmelerin dışında veya gerisinde kalması,; *salamandra*; modasının (Üçok 1947: 57-58) geçmesiyle birlikte bir başka adın o ad için kullanılması: *hezaren-bambu* şeklinde gruplandırılabilir.

antrasit: Sözcük dilimize Fransızcadan girmiştir. “Güçlkle tutuşan, koku, duman çıkarmadan büyük bir ısı vererek yanan bir tür taş kömürü” anlamında *Türkçe Sözlük*’te geçmektedir. *Taş kömürü* veya sadece *kömür* bu tür yakıtlar için genel bir ad olmuştur. Bu sebeple sözcük fazla yaygın değildir. Örnek cümlesi şöyledir: *..... bir sobaya istif edilmiş küçük kıyım antrasit kömürü gibi dizilir* (s. 136)

bandak: Sözcük Türkçe olup *Türkçe Sözlük*’te geçmemektedir. Yazarın anlattığına göre *bandak* yemekleri sunmak için bir çeşit *tabak*tur. Bugün *tabak* sözcüğü bu tür eşya için genel bir ad olmuştur. Örnek cümlesi şöyledir: *Bunlara herkes için ayrı bir bandak olmamasını da ilave edebilirsiniz.* (s. 53)

cicim: Sözcük, Türkçe olup “Ensiz olarak dokunmuş parçaların yan yana eklenmesiyle oluşan, perde veya örtü olarak kullanılan nakışlı ince kilim” anlamında *Türkçe Sözlük*’te geçmektedir. Gelişen teknoloji hayat tarzını da değiştirmektedir. *Cicim* de dokuma, halı ve kilim sektöründeki gelişmeyle geçmişte kalmıştır. Örnek cümlesi şöyledir: *Esas mobilya: Halı, seccade, kilim, cicim, çuha ve şilte.* (s. 107)

denk: Sözcük, Türkçe olup “Yatak, yorgan, kumaş vb. eşyanın sarılıp bağlanmasıyla oluşan yük, balya.” anlamında *Türkçe Sözlük*’te geçmektedir. Fakat bu anlamıyla yaygın değildir. Çünkü taşımacılık alanında yaşanan gelişme, evden eve taşımacılık gibi hizmetler bu tür sözcükleri günlük yaşamımızdan çıkarmıştır. Örnek cümlesi şöyledir: *..... Menzili maksuda varılıp bir eve girildi mi açınız denkleri* (s. 107)

farbalalı: Sözcük dilimize Fransızca *farbala* ve *-lı* ekinden türetilmiştir. “Giysi, perde vb.nin kenarlarına dikilen kırmalı veya büzgülü süs, farba, farbala.” anlamında *Türkçe Sözlük*’te *fırfır* maddesi altında geçmektedir. Bu süse sahip eşyaya da *farbalalı* denir. *Fırfır* sözcüğü, bu tür süslerin hepsi için kullanılır olmuştur. Örnek cümlesi şöyledir:çini sobanın karşısında farbalalı, püsküllü, renk renk kordonlu bir şezlong (s. 8)

hezaren: Sözcük dilimize Farsçadan girmiştir. “Bambu saplarından yapılmış” anlamıyla *Türkçe Sözlük*’te geçmiştir. Sözcük *bambu* sözcüğünün etkisiyle kullanım alanından düşmüştür. Örnek cümlesi şöyledir: *Frenklerin “Krenolin” adını verdikleri hezaren kafese bizde “Malakof” ve bu kafese geçmiş elbiselere de “Malakof fistan” derlerdi.* (s. 75)

kazevi: Sözcük dilimize Arapçadan girmiştir. “Saz veya kamıştan örülmüş büyük sepet, zembil.” anlamında *Türkçe Sözlük*’te geçmektedir. *Zembil*in tarihe karışmasıyla birlikte *kazevi* de kullanımdan düşmüştür. Örnek cümlesi şöyledir: *Zembilin âdisine kazevi denir* (s. 127)

lenger: Sözcük dilimize Farsçadan girmiştir. “Yayvan ve kenarları geniş, büyük bakır kap.” anlamında *Türkçe Sözlük*’te geçmektedir. Bu tür kapların hepsi için artık yine Farsça bir kelime olan *leğen* sözü kullanılmaktadır. Örnek cümlesi şöyledir: çorba kazanları kaynatıp yer sofralarına pilav lengerleri dizerek (s. 107)

mihri: Yazarın anlattıklarına göre *mihri* kulağa dayandığında dalga sesi veren bir çeşit büyük denizkabağudur. Bugün için *mihri* sözü kullanım alanında değildir. Onun yerine *denizkabağı* geçmiştir. Örnek cümlesi şöyledir: *Mihri denilen haniya kulağa tutunca bir takım uzun ve nağmeli sesler getiren benekli deniz böceği kabukları vardır* (s. 53)

peyke: Sözcük dilimize Farsçadan girmiştir. “Genellikle eski iş yerlerinde ve evlerde bulunan, duvara bitişik alçak, tahta sedir, kerevet.” anlamında *Türkçe Sözlük*’te geçmektedir. Fakat sözcük, mobilya tasarımındaki gelişme ve çeşitlilikle kullanım alanından düşmüştür. Yerini *koltuk*, *divan* gibi sözcükler almıştır. Örnek cümlesi şöyledir: *Tahta peykelere dört elle sarıldıktan sonra.* (s. 85)

pösteği: Sözcük dilimize Farsçadan girmiştir. “Koyun veya keçi postu.” anlamında *Türkçe Sözlük*’te geçmektedir. Ev mobilyasında, taban kaplama ve döşeme anlayışında yaşanmış olan farklılaşma, *pösteği*yi günlük yaşamımızdan çıkarmıştır. *Koyun* veya *keçi postu* sözleri de sözcüğün yerine kullanılmaktadır. Bunların sebep olduğu kullanımdaki azalma, sözcüğün unutulma sürecini de başlatmıştır. Örnek cümlesi şöyledir: *Ortada Başefendi, yani kalem amiri, kıvrıcık Ankara keçisi pöstekisi serilmiş yer minderinde ve bir dizini dikmiş*(s. 26)

salamandr: Sözcük dilimize Fransızcadan girmiştir. “Odalar arasında gezdirilebilen bir tür kömür sobası.” anlamında *Türkçe Sözlük*’te *salamandra* imlasıyla geçmektedir. Kalorifer gibi ısı sistemlerinin gelişmesinden dolayı

salamandra sözcüğü kullanım alanından düşmüştür. Örnek cümlesi şöyledir: *bir salamandr sobasının mikası arkasında duruyormuş gibi* (s. 136)

sübek: Sözcük ölçünlü dile halk ağzından geçmiştir. “Bazı yerlerde beşikteki çocukların bacakları arasına yerleştirilen sidik şişesi veya sidiği bir kaba akıtacak boru” anlamında *Türkçe Sözlük*’te geçmektedir. Teknolojik gelişmeyle birlikte bu aletin bulunduğu beşikler ortadan kalkmış böylece sözcük kullanımdan düşmüştür. Örnek cümlesi şöyledir: *Kafesli loş bir alt kat odası; cicim perdeler; yer yatağı ve dokununca uzun uzun sallanmağa can atan sedefli ve sübekli bir tahta beşik; pirinç sarı mangal üzerinde servi ağaçları şeklinde süsler hak edilmiş yamru yumru ince belli, kulpları geniş, ağızları dar bakır güğümler dizilidir.* (s. 7)

6. Değişime uğrayan veya unutulup kullanımdan düşen bir başka grup, birleşik sözlerdir. Bu değişiklikler, aşağıda da ifade ettiğimiz gibi, bir başka adın o ad için kullanılması: *cadı bostanı-cadde bostanı*; eşyanın teknolojinin gerisinde kalması yani bir anlamda modasının (Üçok 1947: 57-58) geçmesi: *gülabdandan* şeklinde gruplandırılabilir.

cadı bostanı: Bu birleşik söz Farsça iki sözcükten oluşmuştur. Bugünkü *Caddebostanı* veya iyeliksiz şekliyle *Caddebostan*’ın eski adıdır. Örnek cümlesi şöyledir: *Cadibostanı, yani şimdiki Cadde bostanı* ... (s. 98)

çeşmibülbül: Bu birleşik söz Farsça kurala göre birleştirilmiş yine Farsça iki sözcükten oluşmaktadır. “Üzeri beyaz, sarmal süsler ve çiçek motifleri ile bezenmiş cam işi” anlamında *Türkçe Sözlük*’te bulunmaktadır. Teknolojik gelişmeyle birlikte bu tür süslü camların günlük kullanımdan kalkmasıyla bu sözcük de yerini *kesme* ve *kristal* gibi sözcüklere bırakmıştır. Örnek cümlesi şöyledir: *âdeta bir küp veya bir toprak testi – yontula perdahlana – bir fağfur vazo, yahut çeşmibülbül bir gülabdana dönmüştür* (s. 78)

lantern majik: Bu birleşik söz dilimize İtalyancadan girmiştir. “Kolu çevrilerek çalınan, sandık biçiminde bir tür org.” şeklinde *Türkçe Sözlük*’te *laterna* sözcüğünün anlamı verilmiştir. *Laternanın* görüntüsüne ise büyük bir şaşkınlık ifadesiyle *büyülü kutu* anlamında *lantern majik* denilmiştir. Film çekimindeki gelişmeler, televizyon ve modern sinema salonları bu aletin tarihteki yerini almasına sebep olmuştur. Özellikle *televizyon* bu sözcüğün yerine geçmiştir. Bu birleşik söz de zamanla kullanım alanından düşmüştür. Örnek cümlesi şöyledir: *Eskiden bilinen çocuk oyuncaklarına çember çevirmek ve hattâ “Lantern majik” de göstermek ilave edilmiştir.* (s. 16)

kupa arabası: Bu birleşik söz, sırasıyla biri Fransızca diğeri Türkçe iki sözden meydana gelmiştir. “Kapalı ve yalnız arkada oturulacak yeri olan, genellikle atların çektiği dört tekerlekli araba” anlamı, *Türkçe Sözlük*’te *kupa* maddesi altında geçmektedir. Atlı arabanın ömrünü tamamlamasından dolayı *kupa* sözcüğü, bugün daha çok bir çeşit motorlu spor araba için kullanılmaktadır. Yani metindeki anlamıyla sözcük yaşamamaktadır. Örnek cümlesi şöyledir: *Ebe hanımı*

Nuruosmaniye Sempti'ndeki kârgir evinden, hastalarına lavaj yaparken, siyah çarşafını taktırarak bir kupa arabasına bindirip acele getirmişlerdir. (s. 9)

el kampanası: Bu birleşik söz sırasıyla biri Türkçe ve diğeri İtalyanca iki sözcükten oluşmaktadır. *Türkçe Sözlük*'te bu şekliyle bulunmamaktadır. Sadece “Çan” anlamında *kampana* sözü vardır. Öyleyse bu birleşik söz “el çanı” daha doğru şekliyle “el zili” şeklinde karşılanabilir. Günümüzde ise *kampana* sözü daha çok fren aksamıyla ilgili bir terim olarak kullanılmaktadır. Metinde geçen anlamıyla yakın zamana kadar hareket zamanını belirtmek için, özellikle tren, vapur ve hemzemin geçitlerde “el zili” kullanılmaktaydı. Bugün artık teknolojik gelişmeyle araçlarda yapılan değişiklikler ve elektriğin yaygınlaşması ve *kampana* sözcüğünün fren aksamı anlamında kullanılması *el kampanası* kullanımdan kaldırmıştır. Örnek cümlesi şöyledir: *Bu sırada bir memur el kampanası çalar.* (s. 84)

fiyongbağı: Bu birleşik söz sırasıyla biri Rumca diğeri Türkçe iki sözcükten oluşmuştur. “Kurdele, şerit, kumaş vb.nin kelebek şeklinde bağlanmış biçimi.” anlamında *Türkçe Sözlük*'te *fiyonk* şekliyle yer almıştır. Sözcüğün yerini *papyon* almıştır. Bugün *papyon kravat* kullanımının var olduğuna da *Türkçe Sözlük* işaret etmiştir. Örnek cümlesi şöyledir: *Dimdik sert yakalığına geçirdiği takma fiyongbağı kravatın lâstığı gevşediğinden arkadan teneke tokası fırlamış, önden de düğmeye iliştirilen yarım ay biçimi kopçası sarkmıştır.* (s. 22)

gaz iskemlesi: Bu birleşik söz sırasıyla biri Fransızca diğeri Yunanca iki sözcükten oluşur. “Üstüne sigara tablası, çiçek vazosu vb. konulan küçük masa” anlamında *Türkçe Sözlük*'te geçmektedir. Burada da “gaz lambasının üstüne konulduğu sehpa” anlamı verilebilir. Bugün *iskemle* sözcüğü anlam daralması ile *sandalye* için kullanılmaktadır. Bu anlamda Farsça *sehpa* sözü, bu sözcüğün yerini almıştır. Örnek cümlesi şöyledir: *Oturma odasında sarı veya yeşil yaldızlı açık bir gaz iskemlesi, şamdanlar ve mum makası bulunur.* (s. 7)

gülabdan: Bu birleşik söz Farsça olup yine alet isimleri yapmaya yarayan Farsça *-dan* ekiyle kurulmuştur. “Gül suyu serpmek için kullanılan, ağız emzikli, armut biçiminde küçük kap.” anlamında *Türkçe Sözlük*'te geçmektedir. Bu sözcük bugün kullanım alanında değildir. Bunun en büyük sebebi *gülsuyu* birleşik sözünün varlığının yanında teknolojik gelişmeyle de cam, plastik ve teneke ambalaj ve kutuların bu tür kapların yerini almasıdır. Örnek cümlesi şöyledir: *âdeti bir küp veya bir toprak testi – yontula perdahlana – bir fağfur vazo, yahut çeşmibülbül bir gülabdana dönmüştür* (s. 78)

koltuk meyhane: Bu birleşik söz sırasıyla biri Türkçe diğeri Farsça iki sözcükten oluşmaktadır. “İşlek semtlerde, yol üzerinde bulunan, az mezeyle ayaküstü içki içilen ucuz meyhane” anlamında *Türkçe Sözlük*'te geçmektedir. Bugün *bar* ve *birahane* gibi sözcükler *koltuk meyhane* gibi sözlerin yerine geçmiştir. Örnek cümlesi şöyledir: *Balıkpazarındaki koltuk meyhanelerden birinde, tahta masa başına geçmişler, içmektedirler.* (s. 115)

yüz yapma: Her ikisi de Türkçe olan bu birleşik söz, *Türkçe Sözlük*'te geçmemektedir. Yazarın da belirttiği gibi bu birleşik söz kullanımdan düşmüştür. Yerini Fransızca bir sözcük olan *makyaj* almıştır. Örnek cümlesi şöyledir: “*Yüz yapma*”nın ismi artık “*makyaj*”dır. (s. 72)

7. Değişime uğrayan veya unutulup kullanımdan düşen bir başka grup sözcük bitki adlarıyla ilgilidir. Bu değişiklikler, aşağıda da ifade ettiğimiz gibi, adın ses değişimine uğraması: *özerlik-üzerlik* şeklinde gruplandırılabilir.

özerlik: Türkçe olan bu söz, “Sedef otugillerden, yaprakları alması, çiçekleri beyaz renkte, susama benzeyen tohumları acı olan, halk hekimliğinde tedavi amaçlı, tütsü olarak kullanılan bir bitki” anlamında *Türkçe Sözlük*'te *üzerlik* imlasıyla geçmektedir. Sözcük bugün *üzerlik* imlasıyla yaşamaktadır. Örnek cümlesi şöyledir: *Havada özerlik, karanfil, ıslak tülbent ve kesilmiş limon kokusu; şilteleri koymağa mahsus çift kapılı yüklük önünde – ki, buna kısaca yük denilir – leğen ibrik.* (s. 7)

zerdaçal: Sözcük dilimize Farsçadan girmiştir. “Zencefilgillerden, kök saplarından safranı andıran boyalı bir madde çıkarılan, yaprakları sivri uçlu, çiçekleri sarı renkte, çok yıllık bir bitki, Hint safranı” anlamında *Türkçe Sözlük*'te *zerdeçal* imlasıyla geçmektedir. Fakat kaybolan bitki isimleri gibi bu da her geçen gün kullanım alanından uzaklaşmaktadır. Örnek cümlesi şöyledir: *Ak saçları zerdeçal ve kına ile boyanmış, şal hırkalı, ayaklarında aba terlik, bumburuşuk, yaşlı bir kadındır.* (s. 7)

8. Değişime uğrayan veya unutulup kullanımdan düşen bir başka grup sözcük kimyasal maddelerle ilgilidir. Bu değişiklikler, aşağıda da ifade ettiğimiz gibi, başka adın o ad için kullanılması: *nışadır-amonyak*; maddenin genel bir ad altında anılması: *lizol* ve *asitfenik* için *dezenfektan* şeklinde gruplandırılabilir.

asitfenik: Sözcük dilimize Fransızcadan girmiştir. “Boyacılıkta, plastik maddelerin ve bazı ilaçların yapımında kullanılan, çoğunlukla maden kömürünün katranından çıkarılan benzinin oksijenli türevi, asit fenik.” anlamında *Türkçe Sözlük*'te *fenol* maddesi altında geçmektedir. Eskiden *dezenfektan* olarak mikrop kırma işlerinde kullanılırdı. Bugün, *lizol* sözcüğünde olduğu gibi *dezenfektan* bu tür maddelerin ortak adı olmuştur. Örnek cümlesi şöyledir: *Orta yaşlı, dinçtir; beyaz önlüklüdür, ellerini kaynamış su, asitfenikli sabun, tırnak fırçası ile yıkamış, alkolden geçirmiştir.*(s. 9)

lâke: Sözcük dilimize Fransızcadan girmiştir. “Lak ile cilalanmış” anlamında *Türkçe Sözlük*'te *lake* imlasıyla geçmektedir. *Cilalı* sözcüğü bu tür cilalanmış eşya için genel bir ad olmaya başladığından *lake* sözcüğünün kullanım alanı gittikçe daralmaktadır. Örnek cümlesi şöyledir: *penbe lâke aynalı dolap; suyu arkadan doldurulan, fakat kullanılmayan musluklu ve mermer kaplı bir tuvalet,*(s. 8)

lizol: Sözcük dilimize Fransızcadan girmiştir. “Tolüenden türeyen üç fenol izomerinden biri, lizol.” anlamında *Türkçe Sözlük*'te *krezol* maddesi altında geçmektedir. Evlerde eskiden *dezenfektan* olarak kullanılırdı. Bu anlamda

dezenfektan bu tür sözcüklerin hepsi için kullanılmaktadır. Örnek cümlesi şöyledir:*odaya lizol kokusu sinmiştir.* (s. 8)

nışadır: Sözcük dilimize Farsçadan girmiştir. “Amonyak” anlamında *Türkçe Sözlük*’te *nışadır* imlasiyle geçmektedir. Bugün artık sözcüğün Fransızca karşılığı olan *amonyak* kullanılmaktadır. Örnek cümlesi şöyledir: *Tenekecilerin kızgın havayı nışadıra sürtüştürdükleri zaman duyduğumuz hem buruşturucu, hem tuzlu kokunun bir derece hafiflemesi, fakat daha yavanlaşmıştı ...* (s. 132)

9. Değişime uğrayan veya unutulup kullanımdan düşen bir başka grup sözcük askerlikle ilgilidir. Bu değişiklikler, aşağıda da ifade ettiğimiz gibi, eşyanın teknolojik gelişmelerin dışında veya gerisinde kalması: *meç, dretnavut, sekbanbaşı* şeklinde gruplandırılabilir.

sekbanbaşı: Bu birleşik söz sırasıyla biri Farsça diğeri Türkçe iki sözcükten oluşmuştur. “Osmanlı ordusunda sekbanların komutanı.” anlamında *Türkçe Sözlük*’te geçmektedir. Bu sözcük de askerlikteki gelişmelerden dolayı tarihteki yerini almıştır. Örnek cümlesi şöyledir: *Ne olacak sekbanbaşılıktan yetişme.* (s. 100)

dretnavut: Sözcük dilimize İngilizceden girmiştir. “XX. yüzyılın başlarında kullanılan bir zırhlı tipi.” anlamında *Türkçe Sözlük*’te *dretnot* imlasiyle geçmektedir. Aslı *dreadnought* sözcüğüdür. Sözcük, bugün için askeri sahada, tarihi bir değere sahiptir ve gün geçtikçe de kullanım alanından kalkmaktadır. Örnek cümlesi şöyledir: *karaya çekilmiş bir dretnavut yavrusu gibi yatıyor.* (s. 123)

meç: Sözcük dilimize Fransızcadan girmiştir. “Süngü gibi yalnız batırılarak yaralamaya yarayan, kısa, düz ve ensiz kılıç.” anlamında *Türkçe Sözlük*’te geçmektedir. Fakat bugün sözcük kullanım alanında değildir. Askeri alandaki gelişmeler buna sebep olmuştur. Örnek cümlesi şöyledir: *minimini bir şövaliye kıyafetinde, belinde meç, başında tüylü şapka* (s. 131)

10. Değişime uğrayan veya unutulup kullanımdan düşen bir başka grup sözcük devlet dairelerindeki memurlukla ilgilidir. Bu değişiklikler, aşağıda da ifade ettiğimiz gibi, o memurluk makamının veya payesinin çeşitli sebeplerle ortadan kalkması: *baş müsevvid*; bir başka adın o ad için kullanılması: *müdür muavini evveli* veya *sanisi* için *müdür yardımcısı* şeklinde gruplandırılabilir.

baş müsevvid: Bu birleşik söz sırasıyla biri Türkçe diğeri Arapça iki sözcükten meydana gelmiştir. Söz, *Türkçe Sözlük*’te geçmemektedir. *Müsevvid* denilen resmi yazıların taslağını hazırlayan memurun amiri olup onun hazırladığı yazıdaki hataları düzeltir. Böyle bir işe gerek kalmadığı için bu memurluk makamı da ortadan kalkmış sözcük tarihteki yerini almıştır. Örnek cümlesi şöyledir: *dört satırlık bir şey de olsa onun yazdığını, “Baş müsevvid” görür, tashih eder* (s. 30)

mübeyyiz: Sözcük dilimize Arapçadan girmiştir. “Yazıları temize çeken kimse” anlamında *Türkçe Sözlük*’te *eskimiş* kaydıyla geçmektedir. Bu makam yazı

tekniklerindeki ilerlemeyle özellikle bilgisayarla birlikte tarih olmuştur. Bu işi yapan kişinin adı olan *mübeyyiz* sözcüğü de kullanım alanından düşmüştür. Örnek cümlesi şöyledir: *O "yazıla" işaretini koydu mu "mübeyyiz" temize çeker* (s. 30)

müdür muavini evveli: Bu birleşik sözü oluşturan sözcükler Arapçadır. *Türkçe Sözlük*'te yoktur. Bugün bu söz *müdür yardımcısı* olarak yaşamaktadır. Örnek cümlesi şöyledir: *yine tashih görerek müdür muavini sanisine, muavini evveline nihayet müdüre gider.* (s. 30)

müdür muavini sanisi: Bu birleşik sözü oluşturan sözcükler Arapçadır. *Türkçe Sözlük*'te yoktur. Bugün bu söz, *müdür yardımcısı* olarak yaşamaktadır. Örnek cümlesi şöyledir: *yine tashih görerek müdür muavini sanisine, muavini evveline nihayet müdüre gider.* (s. 30)

mümeyyizi evvel: Bu birleşik söz, Farsça kurala göre birleştirilmiş Arapça sözcüklerden oluşturulmuştur. *Türkçe Sözlük*'te yoktur. Eskiden devlet dairelerinde resmi yazıları düzelteren *birinci düzeltici* anlamında bir sözdür. Değişen memurluk yaşamıyla birlikte bu makam da kalkmış sözcük de tarihteki yerini almıştır. Örnek cümlesi şöyledir: *tashih eder sonra kâğıt "Mümeyyizi sani"ye "evvel"e yine tashih görerek*(s. 30)

mümeyyizi sani: Bu birleşik söz, Farsça kurala göre birleştirilmiş Arapça sözcüklerden oluşturulmuştur. *Türkçe Sözlük*'te yoktur. Eskiden devlet dairelerinde resmi yazıları düzelteren *ikinci düzeltici* anlamında bir sözdür. Değişen memurluk yaşamıyla birlikte bu makam da kalkmış sözcük de tarihteki yerini almıştır. Örnek cümlesi şöyledir: *tashih eder sonra kâğıt "Mümeyyizi sani"ye "evvel"e yine tashih görerek* (s. 30)

11. Değişime uğrayan veya unutulup kullanımdan düşen bir başka grup sözcük cilt bakımı ve makyajla ilgilidir. Bu değişiklikler, aşağıda da ifade ettiğimiz gibi, maddenin teknolojik gelişmenin gerisinde kalması,; *sürmedan, sürmedanlık* şeklinde gruplandırılabilir.

güderi: Sözcük dilimize Farsçadan girmiştir. "Genellikle geyik veya keçi derisinden yapılmış yumuşak ve mat meşin." anlamında *Türkçe Sözlük*'te geçmektedir. Bu sözcük de yaşam tarzının değişmesiyle ve *oje*'nin tırnak cilasının yerini almasıyla kullanımdan düşmüştür. Örnek cümlesi şöyledir: *lâkin güderi ile saatlerce uğraşılarak parlatılan bir cins toz, tırnaklara yarı penbe, hoş bir sedef cilası veriyorsa da bu zengin ve işsiz olmağa vabestedir.* (s. 71)

parfön: Sözcük dilimize Fransızcadan girmiştir. "Güzel koku." anlamında *Türkçe Sözlük*'e *parfüm* diye alınmıştır. Sözcük bu şekliyle değil ama parfüm şekliyle kullanım alanındadır. Örnek cümlesi şöyledir: *çamaşırlardaki lavanta çiçeğini ve zamanenin meşhur parfönü olan kırmızı "Lüben" suyunu bile bastıran* *bu koku bütün gece devam eder.* (s. 49)

lâden Sözcük dilimize Farsçadan geçmiştir. "Ladengillerden, Akdeniz ülkelerinde yetişen tüylü ve genellikle yapışkan yapraklı, beyaz veya pembe

çiçekli, reçinesi hekimlikte kullanılan bir bitki ve bu bitkiden elde edilen sürme, rastık.” anlamında *Türkçe Sözlük*’te *eskimiş* kaydıyla geçmektedir. Bugün gerek tıp gerekse makyaj malzemeleri alanındaki gelişmeler *ladenin* tedavi veya makyaj amaçlı kullanımını sonlandırmıştır. Bu sözcük de tıpkı *sürme* ve *rastık* gibi yerini *rimel* ve *maskara* sözcüklerine bırakmıştır. Örnek cümlesi şöyledir: *Şakağa “lâden” yapıştırmak da modadır.* (s. 69)

rastık: Yazarın da ifade ettiği gibi sözcük dilimize Farsçadan geçmiştir. “Kadınların kaşlarını veya saçlarını boyamak için sürdükleri siyah boya.” anlamında *Türkçe Sözlük*’te geçmektedir. Bu sözcük de tıpkı *sürme* ve *laden* gibi yerini *rimel* ve *maskara* sözcüklerine bırakmıştır. Örnek cümlesi şöyledir: *Rastık “Rasuht” şeklinde aslen farsî bir kelimedir; “antimuvan” denilen madeni maddeden yapılır.* (s. 66)

sürmedan: Sözcük Türkçe olup Farsça *-dan* ekini almıştır. “Sürmelik” anlamında *Türkçe Sözlük*’te geçmektedir. *Sürmenin* yerini *rimele* bırakması bu sözcüğün de kullanımdan düşmesine sebep olmuştur. Örnek cümlesi şöyledir: *Bu sürmedanların vidalı başına yine madenden bir çubuk bağlı olduğundan toz gözlere bununla çekilirdi* (s. 68)

sürmedanlık: Sözcük Türkçe olup Farsça *-dan* ve Türkçe *-lık* eklerini almıştır. Sözcüğün *Türkçe Sözlük*’te *sürmedan* şekli bulunmaktadır. *Sürmenin* yerini *rimele* bırakması bu kelimenin de kullanımdan düşmesine sebep olmuştur. Örnek cümlesi şöyledir: *Hakikaten zarif, medeni sürmedanlıklar içinde satılanlar ise pek makbuldü.* (s. 68)

12. Değişime uğrayan veya unutulup kullanımdan düşen bir başka grup sözcük, basınla ilgilidir. Bu değişiklikler, aşağıda da ifade ettiğimiz gibi, modasının (Üçok 1947: 57-58) geçmesiyle birlikte bir başka adın o ad için kullanılması: *muharrir-yazar, müvezzi-dağıtıcı* şeklinde dile getirilebilir.

muharrir: Sözcük dilimize Arapçadan girmiştir. “Yazar” anlamında *Türkçe Sözlük*’te *eskimiş* kaydıyla geçmektedir. Bugün *yazar* sözcüğü *muharrir* sözcüğünü kullanım alanından düşürmüştür. Örnek cümlesi şöyledir: *..... ve o devirdeki muharrirlerin içkiye düşkünlüklerinden uzunca bahsetmeyeceğiz.* (s. 123)

müvezzi: Sözcük dilimize Arapçadan girmiştir. “Dağıtıcı” anlamında *Türkçe Sözlük*’te geçmektedir. Bugün bu sözcük, yerini *dağıtıcı* veya *gazete bayiine* bırakmıştır. Örnek cümlesi şöyledir: *Fakat gazeteler, müvezziler tarafından satılıyor, evlere bırakılıyor.* (s. 123)

13. Değişime uğrayan veya unutulup kullanımdan düşen bir başka grup sözcük de günlük yaşamın çeşitli dallarında kullanılanlarla ilgilidir. Bu değişiklikler, aşağıda da ifade ettiğimiz gibi, eşyanın teknolojik gelişmenin gerisinde kalması: *bocurgat, harar, koçu*; modasının (Üçok 1947: 57-58) geçmesiyle birlikte bir başka adın o ad için kullanılması: *mostra-katalog*; kaybolan gelenek ve görenekler: *askı*; kullanılmayan eski ölçü birimleri: *çeki*, şeklinde gruplandırılabilir.

askı: Sözcük Türkçe olup “Gelinin oturacağı yerin üstüne asılan süsler.” anlamında *Türkçe Sözlük*’te geçmektedir. Gelini bir yere oturtup gelene gidene izletme âdeti ve bu âdetle birlikte arkaya süslerden bir dekor yapılması şehir yaşamıyla birlikte ortadan kalkmıştır. Bu âdetin ortadan kalkmasıyla birlikte *askı* da geniş anlamda özellikle şehirlerde tarih olmuştur diyebiliriz. Örnek cümlesi şöyledir: *Askı nedir, Kalpakçılar başındaki hususi dükkânlardan âriyet kaldırılan ve düğün odasının münasip bir köşesine kurulan bir nevi dekor.* (s. 40)

çeki: Sözcük Türkçe olup “İki yüz elli kiloya eşit olan, odun, kireç vb. ağır ve kaba şeyleri tartmakta kullanılan bir ağırlık ölçüsü.” anlamında *Türkçe Sözlük*’te geçmektedir. Uluslar arası ölçü birimlerinin kabulüyle birlikte *çeki*, *arşın* ve *batman* gibi ölçüler tarihe karışmıştır. Örnek cümlesi şöyledir: *Zaten ısınması için de bir gün evvelden yakılması ve çekilerle odun atılması lâzımdır.* (s. 46)

macuncu: Sözcük Arapça *macun* ve *-cı* ekinden oluşmuş olup “Macun yapan veya satan kimse.” anlamında *Türkçe Sözlük*’te geçmektedir. Macun kıvamındaki bu tatlı tarihe karışıkça bunu satan seyyar satıcılar da ortadan kalkmaktadır. Bu sözcük de bunlardandır. Örnek cümlesi şöyledir: *Bu sırada düğün evinin kapısında seyyar satıcılar: Macuncu, pekmezli sumuhallebici, leblebici(s. 42)*

mostra: Sözcük dilimize İtalyancadan girmiştir. “Örnek, göstermelik, model.” anlamında *Türkçe Sözlük*’te geçmiştir. Fransızca *katalog* sözü *mostra* sözcüğünün yerini almıştır. Bir yabancı sözcüğün yerini bir diğerinin almasının en büyük sebeplerinden birisi, uluslararası ilişkilerdeki yoğunluğun azalmasıyla birlikte sözcüğün modasının geçmesidir. Örnek cümlesi şöyledir: *Elinize bir boyacı mostrası tutuşturuyorlar hayran hayran bakakalıyorsunuz.* (s. 72)

apiko: Sözcük dilimize İtalyancadan girmiştir. “Derli toplu, süslü, şık.” anlamında *Türkçe Sözlük*’te geçmektedir. *Şık*, *şirin* ve *süslü* gibi sözler bugün bu sözcüğün kullanımını geride bırakmıştır. Örnek cümlesi şöyledir: *Gümrüğe yeni kumaşlar geldi, apiko şeyler (s. 37)*

ariyet: Sözcük dilimize Arapçadan girmiştir. “Eğreti, ödünç, ödünçleme.” anlamında *Türkçe Sözlük*’te *eskimiş* kaydıyla geçmektedir. Sözcüğün yerini bugün *kiralama* sözcüğü almıştır. Örnek cümlesi şöyledir: *Kalpakistan başındaki hususi dükkânlardan ariyet kaldırılan ve düğün odasının münasip bir köşesine kurulan bir nevi dekor.* (s. 40)

atiyye: Sözcük dilimize Arapçadan girmiş olup *Türkçe Sözlük*’te geçmemektedir. “Hediye, bahşiş” anlamlarına gelmektedir. *Hediye* ve *bahşiş* sözcükleri, bu sözcüğün yerine kullanılmaktadır. Örnek cümlesi şöyledir: *II nci Abdülhamidin atiyyesi, bu suretle, bana nasip olmadı ve altın babası İzzet Paşanın yüzünü görmek de keseme uğurlu gelmedi.* (s. 149)

bendegan: Sözcük dilimize Farsçadan girmiştir. “Kullar, köleler” anlamında *Türkçe Sözlük*’te de vardır. Fakat yönetim şekli değiştiği ve kulluk, kölelik gibi kavramlar kalktığı için bu sözcük de kullanımdan düşmüştür. Örnek cümlesi şöyledir: *Kabahat bendegânında!* (s. 87)

bevvab: Sözcük dilimize Arapçadan girmiştir. “Mahalle okullarında hademe” anlamında *Türkçe Sözlük*'te *eskimiş* kaydıyla geçmektedir. Metindeki anlamıyla bu hademenin bir de çocukları okuldan eve getirip götürme işi vardır. Bugün okul servisleri bu işi yapmaktadır. *Hademe* veya *hizmetli* sözcükleri de zaten *bevvab* sözcüğünü, kullanım alanı dışına itmiştir. Örnek cümlesi şöyledir: *basma hırkaltı, başında ağbani sarık, poturlu bir ihtiyar adam bekler; ona bevvab derler; sabahları evleri dolaşarak çocukları toplar, önüne katar, çantalarını ve sefer taslarını da bir sırtığa takar, mektebe getirir; akşamları da götürür.* (s. 22)

bocurgat: Sözcük dilimize Yunancadan girmiştir. “Ağır yükleri çekmek için manivela ile döndürülen ve döndürüldükçe çekilecek şeyin bağlı bulunduğu urganı kendi üzerine saran çıkırık.” anlamında *Türkçe Sözlük*'te geçmektedir. Gelişen teknoloji ile birlikte *vinçler* bu araçların yerini almıştır. Bu sebeple sözcük de kullanım alanından düşmektedir. Örnek cümlesi şöyledir: *Geniş koltuklardan ise, bir kere gömüldünüz mü kalkabilmeniz için bocurgat lâzımdır* (s. 57)

didon: Sözcük dilimize Fransızcadan girmiştir. “Halkın İstanbul'daki yabancılara, özellikle Fransızlara verdiği ad, didona.” anlamında *Türkçe Sözlük*'te geçmektedir. Bugün *yabancı* veya *ecnebi* sözleri *didon* sözcüğünden daha fazla kullanım alanındadır. Örnek cümlesi şöyledir: *III üncü Papoleon, yahut da yerli tâbirle “didon” modasına uygun sarkık işlemeli paçalı donu beyaz tiftik çoraplarının üzerine bağlanmıştır.* (s. 19)

fakfon: Sözcük dilimize Almandan girmiştir. “Bakır, nikel ve çinkodan oluşan gümüş görünüşünde bir alaşım” anlamında *Türkçe Sözlük*'te geçmektedir. Bugün *metal* sözcüğü bu tür sözcüklerin yerini almıştır. Örnek cümlesi şöyledir: *burnunda kulaktan atma fakfon gözlük* (s. 120)

velosipet: Sözcük dilimize İtalyancadan geçmiş olup *Türkçe Sözlük*'te yoktur. Fransızca *bisiklet* sözcüğü zamanla bu sözcüğün yerini almıştır. Örnek cümlesi şöyledir: *ve yanlarından velosipet yani bisiklet geçtikçe* (s. 85)

filispit: *Velosipet* sözcüğünü söyleyemeyen halkın bu sözcüğü söyleyiş tarzı. (s. 85)

goygoycu: Sözcük Türkçe olup “Muharrem ayında kapı kapı dolaşarak ve ilahiler okuyarak dilenen kimse” anlamında *Türkçe Sözlük*'te geçmektedir. Bugün artık *dilenci* bu sözcüğün yerini almıştır. Örnek cümlesi şöyledir: *birbirlerinin elinden tutarak goygoycular gibi sıraya dizilirler.* (s. 118)

harar: Sözcük dilimize Arapçadan girmiştir. “Çoğu kıldan dokunmuş, büyük çuval” anlamında *Türkçe Sözlük*'te geçmektedir. Bu sözcük taşımacılıktaki gelişmeler ve gündelik yaşamın gereksinmelerinin dışında kalması sebebiyle yaygınlığını kaybetmiştir. Onun yerine daha küçük boyutlu olmasına rağmen *çuval* bu çeşit her türlü büyük torba için kullanılır olmuştur. Örnek cümlesi şöyledir: *Bunun içinde dolgunca harara dönerler*(s. 78)

ibik: Sözcük, Türkçe olup “Köşe, kenar, uç.” anlamında *Türkçe Sözlük*'te geçmektedir. Sözcük bugün daha çok “kümes hayvanlarının tepesindeki kırmızı

deri uzantısı” anlamında kullanılmaktadır. Bugün *kenar* sözcüğü *ibik* yerine kullanılmaktadır. Örnek cümlesi şöyledir: *Oğlan çocuklar tel parçalarını feslerinin ibiğine, kızlar saçlarına takarlar.* (s. 40)

ibrikar: Sözcük Arapça olup “Sarayın leğen, ibrik vb. eşyalarından sorumlu olan görevli.” anlamında *Türkçe Sözlük*’te geçmesine rağmen “Saraylarda, el ve yüz yıkanacağı zaman hükümdara ibrikle su döken kimse.” anlamı metne daha çok uygundur. Bugün yönetim şeklinin yanında yaşam tarzı da teknolojinin gelişmesiyle büyük değişikliğe uğramıştır. Doğal olarak böyle bir işle görevli kişiye de ihtiyaç kalmamıştır. *İbrikar* sözü de tarihteki yerini almıştır. Örnek cümlesi şöyledir: *Sultan Aziz, benden haz etmediği için bir gün, püskürme benli genç bir ibrikarının yüzüne gazubane bakmış*(s. 69)

ispir: Sözcük dilimize İtalyancadan geçmiştir. “At veya araba uşağı.” anlamında *Türkçe Sözlük*’te bulunmaktadır. Sözcük, teknolojinin getirdiği yeniliklerle değişen yaşam tarzı önce bu arabaları sonra bu sözcüğün kullanımını da ortadan kaldırmıştır. Motorlu taşıtlarla birlikte günlük yaşama *şoför, kaptan, sürücü* gibi yeni sözcükler girmiştir. Örnek cümlesi şöyledir: *Arabayı kullanan Yeniçeri kıyafetli adama ispir derler, hatta türküsü vardır* (s. 83)

kahve çömleği: Bu birleşik söz, sırasıyla biri Arapça diğeri Türkçe iki sözcükten oluşmuş olup *Türkçe Sözlük*’te bulunmamaktadır. Yazar bu sözü şu şekilde tarif etmiştir: “..... su dolu bir çömlekti; telveli fincanlar bunun içine sokulur, gıcır gıcır yıkanır, tertemiz tülbentlerle kurulur, sözüm ona temizlenirdi.” Bugün artık bulaşık makineleri bu tür eşyanın yerini almıştır. Tarihe karışan *kahve çömleği* ile birlikte bu söz de kullanım alanından düşmüştür. Örnek cümlesi şöyledir: *Kahve çömleğine yetiştim.* (s. 128)

koçu: Sözcük dilimize Macarcadan girmiştir. “Süslü bir çeşit gezme arabası.” anlamında *Türkçe Sözlük*’te geçmektedir. Motorlu taşıtın hızla günlük yaşama egemen olması *kupa, koçu* gibi atlı arabaların kullanımdan kalkmasına sebep olmuştur. Kullanımları hızla azalmış olan bu arabaların kendilerine has adları da zamanla ortadan kalkmaktadır. Örnek cümlesi şöyledir: *küçük hanım yirmi gün çelik damlası alır, koçuya biner* (s. 35)

koketri: Sözcük dilimize Fransızcadan girmiştir. “Şıklık, hoşluk” anlamında *Türkçe Sözlük*’te geçmiştir. Sözcük *şıklık* ve *hoşluk* gibi sözcüklerin etkisiyle kullanım alanından kalkmıştır. Bunda sözcüğün söylenişindeki zorluk da rol oynamış olmalı. Örnek cümlesi şöyledir: *ve dudak boyamak bir nevi koketri cakası!* (s. 72)

kunt: Sözcük dilimize Farsçadan geçmiştir. “Ağır, kalın, dayanıklı ve sağlam.” anlamında *Türkçe Sözlük*’te geçmektedir. Fakat bugün kullanım alanında *sağlam* sözcüğü *kunt* sözcüğünün önüne geçmiştir. Örnek cümlesi şöyledir: *ayağında gergin siyah çoraplar ve kunt ayakkabılar* (s. 23)

kuntluk: Sözcük Farsça *kunt* sözüne *-lık* eki getirilerek türetilmiştir. *Türkçe Sözlük*’te *kunt* “Ağır, kalın, dayanıklı ve sağlam” anlamında verilmiştir. Öyleyse

kuntluk sözcüğü de “ağırlık, kalınlık, dayanıklılık ve sağlamlık” anlamlarına gelir. Karşılıkları olan sözler zamanla *kuntluk* sözünün yerini almıştır. Örnek cümlesi şöyledir: *takımlar kübik ise görünüşlerindeki sahte metanete, kuntluğa, parlaklık ve sözüm ona zarafete aldanmamalı.* (s. 57)

kurander: Sözcük dilimize Fransızcadan girmiştir. “Hava akımı, cereyan.” anlamında *Türkçe Sözlük*’te geçmektedir. Fakat bugün sözcük yerini *cereyana* bırakmıştır. Örnek cümlesi şöyledir: *Kundağını fazla sıkmayın, ferah tutun, odaya kurander yapmadan ara sıra temiz hava vermeli.* (s. 10)

makta: Sözcük dilimize Arapçadan girmiştir. “Kemikten yapılmış kalem ucunu düzeltmeye yarayan araç.” anlamında *Türkçe Sözlük*’te *eskimiş* kaydıyla geçmiştir. Teknolojik gelişmeyle birlikte *kamış kalemin* ortadan kalkmasıyla bu alete ihtiyaç da kalmamıştır. Örnek cümlesi şöyledir: *Bu tabakta kamış kalem, kalemtraş, kalemi yarmaya ve ucunu düzeltmeye yarayan kemik makta vardır.* (s. 27)

mantinato: Sözcük dilimize İtalyancadan girmiştir. “Kapatma, metres” anlamında *Türkçe Sözlük*’te *mantinota* imlasıyla geçmektedir. Fransızca *metres* sözü bu sözcüğün yerini almıştır. Örnek cümlesi şöyledir: *Biraz mantoya, biraz mantinotaya, biraz da mantara benzeyen bu kelime?* (s. 135)

natır: Sözcük dilimize Arapçadan girmiştir. “Kadınlar hamamında hizmet eden ve müşterileri yıkayan kadın.” anlamında *Türkçe Sözlük*’te geçmektedir. Hamam kültürünün zayıflamasıyla birlikte bu tür sözler de kullanım alanından giderek uzaklaşmaktadır. Örnek cümlesi şöyledir: *Hamam ustalarına “natır”larına, çingene kemancı karı ile çengilerine ana, baba, koca mirasını yedirmiş yüksek ve zengin sınıf hanımları bu devirde büyük bir yekûn tutar.* (s. 47)

reviş: Sözcük dilimize Farsçadan geçmiştir. “Gidiş, yürüyüş.” anlamında *Türkçe Sözlük*’te *eskimiş* kaydıyla geçmektedir. Sözcük bugün kullanım alanından düşmüştür. Yerine *yürüyüş* sözcüğü geçmiştir. Örnek cümlesi şöyledir: *Öyle ki şehri şehri Kostantiniyye ile mersayi İzmit beynindeki deve revişile kat’edildiği takdirde (s. 121)*

rıh: Sözcük dilimize Farsçadan geçmiştir. “Yazdaki mürekkebi kurutmak için dökülen çok ince ve renkli bir tür kum.” anlamında *Türkçe Sözlük*’te geçmektedir. Teknolojinin gelişmesiyle kullanıma girmiş bulunan yeni kalemler bu tür bir *kuma* olan ihtiyacı ortadan kaldırmıştır. Örnek cümlesi şöyledir: *birine lifli mürekkep konur; ikincisi süzgeçlidir, rıh doludur.* (s. 27)

tirşe: Sözcük dilimize Farsçadan girmiştir. “Yeşil ile mavi arası renk.” anlamında *Türkçe Sözlük*’te geçmektedir. Bu tondaki bütün renkler için kullanılan *turkuaz* sözcüğün kullanımdan düşmesine sebep olmuştur. Örnek cümlesi şöyledir: *eleğimsağma renkleriyle etrafa mavimtrak, tirşe veya turuncu ışık okları serperdi.* (s. 75)

SONUÇ

Yazarın kullandığı ve bugün için dönemini tamamlamış kültür kelimeleri yalnızca bu kadar değildir; hikâye ve romanlarında kalan günümüzde kullanımdan çıkan bir bölümü yabancı kökenli olan sözcükler derlenecek olursa büyük bir sayı tutar. Bunların bir bölümü günümüz sözlüklerine girmemiştir. Taramaların sağlıklı yapılmamış olmasıyla açıklanabilen bu durumun bir cephesi de yaşayan dilin söz varlığında olmadıkları için sözlüklere alınmamış olmalarıyla açıklanabilir. Ancak Cumhuriyet dönemini de içine alan bir sürede yaşamış bir yazarın bütün söz varlığı *Türkçe Sözlük*'te bulunması gerekir.

Yukarıda da değindiğimiz gibi teknolojik gelişme, unutulmuş gelenek ve görenekler, zaman içinde meydana gelmiş ses değişimleri, kurulan uluslararası ilişkilerin yoğunluğu modanın değişken yüzü, sosyal hayattaki değişim, sözcüklerin değişerek bir başka şekle bürünmesinde veya tamamen kullanımdan düşmesine neden olmuştur. Bu durum günümüzde de değişmeden devam etmektedir. Sosyal hayattaki bu gelişmenin dili büyük ölçüde değiştirmesi yaşadığımız çağda çok daha hızlanmıştır. Bu bakımdan bireyler değişime çok daha hızlı uyum sağlamak zorunda kalmaktadır.

Edebiyat dünyamızda oldukça seçkin bir yere sahip olan Refik Halit KARAY, bu eseriyle dil tarihimize ışık tuttuğu gibi, gelecekte dil gelişmesinin ne yönde olacağını belirlemek adına bize önemli ipuçları vermektedir.

Bu eserde bugün kullanımdan düşmüş veya kullanım sıklığı çok azalmış böylece unutulmaya yüz tutmuş iki yüz otuz altı söz tespit ettik.

Derlediğimiz yüz on iki sözcüğün yirmisi Arapça, yirmi sekizi Fransızca, yirmi altısı Farsça, on sekizi Türkçe, dokuzu İtalyanca, ikisi Yunanca, üçü İngilizce, ikisi Rumca, ikisi Almanca, birer tanesi de Hintçe ve Macarcadandır.

Değerlendirmeye aldığımız on bir birleşik söz için ise şu sayısal veriler ortaya çıktı:

Arapça + Farsça	bir,
Arapça + Türkçe	iki,
Türkçe + İtalyanca	bir,
Türkçe + Farsça	iki,
Fransızca + Türkçe	bir,
Fransızca + Yunanca	bir,
Rusça + Yunanca	bir,
Rumca + Türkçe	bir
Yunanca+Türkçe	bir birleşik söz değerlendirilmiştir.

KAYNAKLAR

- AKSAN, Doğan, **Türkçenin Zenginlikleri İncelikleri**, İstanbul 2005.
ERGİN, Muharrem, **Türk Dil Bilgisi**, İstanbul 1977.
Türkçe Sözlük, 2 c., Türk Dil Kurumu Yay., Ankara 2005, 10. Baskı.
ÜÇOK, Necip, **Genel Dilbilim (Lengüistik)**, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-
Coğrafya Fakültesi Yayınları: 57, Lengüistik Serisi:I, Ankara 1947.